

УДК 347.77:330.341.1

Хаустов В.К., канд. техн. наук,
учений секретар Інституту економіки та прогнозування НАН України

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ УКРАЇНИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ – ОСНОВА АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Представлені аналітичні узагальнення сучасного стану та тенденцій розвитку глобальної сфери інтелектуальної власності. Проведено міжнародний порівняльний аналіз конкурентних переваг України у сфері подання заявок на патенти та реєстрацію об'єктів промислової власності за основними індикаторами інтелектуальної власності та показниками Глобального інноваційного індексу. Обґрунтовано необхідність удосконалення інноваційної політики України шляхом більш ефективного використання потенціалу інтелектуальної власності у її широкому розумінні¹.

Ключові слова: промислова власність, інтелектуальна власність, патенти, торгові марки, промислові зразки, корисні моделі, інноваційна діяльність, конкурентні переваги.

J E L : O310, O340

Постановка проблеми. Інновації та охорона інтелектуальної власності є ключовим інгредієнтом стійкого економічного зростання переважного числа країн світу. Це твердження ґрунтується на численних публікаціях науковців і доповідях визнаних міжнародних організацій. При цьому організації, діяльність яких пов'язана з охороною інтелектуальної власності, передусім Всесвітня організація інтелектуальної власності, дедалі частіше у своїх публікаціях ув'язують політику в цій сфері з інноваційно орієнтованим економічним зростанням. Водночас міжнародні організації, які опікуються науково-технічною та інноваційною політикою, розширюють перелік показників сфери інтелектуальної власності, що використовуються при розрахунку різноманітних індексів інноваційного та науково-технічного розвитку, економіки знань, людського капіталу тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами політики інноваційного розвитку та охорони інтелектуальної власності опікуються провідні вітчизняні й зарубіжні вчені, міжнародні організації та спеціалізовані органи влади. Серед вітчизняних вчених варто відзначити фундаментальні праці Г.Андрощука, Ю.Бажала, А.Гальчинського, В.Гейця, І.Єгорова, Д.Лук'яненка, Б.Малицького, В.Семиноженка, Л.Федулової, А.Чухна, серед іноземних – Д.Белла, С.Глаз'єва, П.Друкера, В.Іноземцева, М.Портера, Б.Санто та ін. Проблемам охорони інтелектуальної власності та інноваційного розвитку присвячені спеціальні доповіді Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Світового банку, Всесвітнього економічного форуму, Організації економічного співробітництва та розвитку, Європейської Комісії та ін.

Розвинена система охорони інтелектуальної власності дозволяє трансформувати об'єкти права промислової власності на матеріальні блага, які сприяють соціально-економічному добробуту нації. При цьому власне існування промислової власності не є достатнім, оскільки вона повинна функціонувати як каталізатор у ефективному ланцюзі життєвого циклу інновацій – від виникнення науково-технічної ідеї до її реалізації на комерційній основі. Відповідно "інноваційну діяльність слід визначати як

¹ Публікацію підготовлено за виконання НДР "Національні та глобальні детермінанти економічного зростання України" (№ держреєстрації 0114U002021).

діяльність, спрямовану на вкладення інвестицій у створення і використання промислової, інтелектуальної власності, науково-технічної продукції з метою отримання прибутку або соціального ефекту..." [1, с. 22, 23].

Саме тому експерти Всесвітньої організації інтелектуальної власності як одну із найважливіших тенденцій у сфері інновацій та охорони інтелектуальної власності відзначають інвестування історично безпрецедентних коштів як приватними компаніями, так і державами у створення нематеріальних активів, зокрема – у нові ідеї, технології, проекти, бренди, організаційні ноу-хау й бізнес-моделі, які активно захищаються відповідними охоронними документами на право власності [2, с. 3].

На сучасному етапі реформ і виводу економіки України з кризового стану надзвичайно гостро постала проблема ефективного використання наявного потенціалу промислової власності для забезпечення інноваційно орієнтованого економічного зростання.

Метою статті є комплексне оцінювання конкурентних переваг України у сфері охорони промислової власності у глобальному вимірі як підґрунтя для розроблення необхідних заходів щодо забезпечення інноваційно орієнтованого економічного зростання та підвищення позицій країни у міжнародних рейтингових зіставленнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка конкурентних переваг України у сфері охорони промислової власності базується на визначенні позицій країни у світі за міжнародно визнаними критеріями та індикаторами, що розробляються і постійно вдосконалюються експертами Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), а порівнянні дані публікуються у спеціальних щорічних доповідях "Світові індикатори у сфері інтелектуальної власності" (World Intellectual Property Indicators).

Під охороною промислової власності розуміють відносини набуття, реалізації, адміністративного і судового захисту прав промислової власності. Об'єктами охорони промислової власності є патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та вказівки про походження чи найменування місця походження, а також припинення недобросовісної конкуренції [3, ст. 1 абз. 2].

Об'єкти промислової власності – як нематеріальні активи й інтелектуальний капітал – відіграють дедалі важливішу роль в економіці будь-якої країни, є невід'ємною складовою інноваційного розвитку, перетворюють інновації на найважливіший об'єкт конкуренції для компаній, галузей промисловості та країн. При цьому, як буде показано далі, існує колосальна асиметрія в розподілі об'єктів права промислової власності між групами країн залежно від рівня розвитку та приналежності до певних географічних регіонів.

У міжнародних зіставленнях рівень розвитку країни визначається за багатьма критеріями та показниками, серед яких найбільш поширеним є дохід на душу населення, що обчислюється й офіційно публікується фахівцями Світового банку. При обчисленні цього інтегрального показника використовуються метод Атласа та/або паритет купівельної спроможності [2, с. 264]. Експертами визначаються як межі низького, середнього та високого доходу, так і величини показників для кожної країни, що дозволяє визначити її приналежність до певної групи. Так, відповідні межі, розраховані за методом Атласа, у 2015 р. становили 626 дол. США, 4,653 тис. дол. США та 38,317 тис. дол. США. Низький дохід за паритетом купівельної спроможності визначається величиною 1,570 тис. дол. США, середній – 9,652 тис. дол. США, високий – 40,762 тис. дол. США [4].

Для України відповідні величини показників становлять 3,56 та 8,56 тис. дол. США [4], що дозволяє ідентифікувати її як країну з рівнем валового національного доходу на душу населення, нижчим за середній як у світовому масштабі, так і в межах регіону Європи та Центральної Азії, до якого країну включають експерти Світового банку.

Відомо, що власне процес патентування або реєстрації торгової марки й сорту рослин триває декілька років і складається з: (а) періоду розроблення об'єкта промислової власності; (б) подачі заявки на реєстрацію за міжнародною або національною процедурою до спеціалізованих установ – патентних відомств (офісів) загальносвітового, регіонального або національного масштабу; (в) отримання патенту або іншого охоронного документу після успішного розгляду у зазначених відомствах. При реєстрації за міжнародною процедурою власник отримує охорону в усіх країнах, які приєдналися до відповідного договору: Договору про патентну кооперацію – для патентів, Мадридської угоди – для торгових марок, Гаазької угоди – для промислових зразків та ін. Процес отримання охоронних документів є витратним і потребує інвестицій, перш ніж у майбутньому їх власник набуде немайнових прав та зможе отримувати дохід у разі успішного впровадження запатентованого устрою або технології, використання торгової марки тощо. Така спрощена характеристика дозволяє зрозуміти сутність міжнародних індикаторів активності винахідників та власників охоронних документів у сфері промислової власності залежно від країни походження (громадянства) першого співавтора або автора при подачі відповідної заявки на реєстрацію – резидентів або нерезидентів.

Останніми роками експерти ВОІВ у своїх публікаціях групують країни світу за рівнем доходу – високим, вищим за середній, нижчим за середній та низьким. Незважаючи на приналежність до групи з доходами, нижчими за середні, згідно з даними Доповіді "World Intellectual Property Indicators 2015" [5], Україна опинилася у групі лідерів (21-ше місце) серед понад 140 країн за узагальненим індикатором активності щодо подач заявок на об'єкти промислової власності за країнами походження у 2014 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинги загальної активності (резидентів і за кордоном) подач заявок на об'єкти промислової власності за країнами походження, 2014 р.

№	Походження	Патенти (ранг)	Торгові марки (ранг)	Корисні моделі (ранг)
1	2	3	4	5
1.	Китай	1	1	1
2.	США	2	2	5
3.	Німеччина	5	4	2
4.	Японія	3	5	7
5.	Республіка Корея	4	10	3
6.	Франція	6	3	9
7.	Італія	10	11	4
8.	Велика Британія	7	8	11
9.	Швейцарія	8	12	8
10.	Індія	14	9	13
11.	Туреччина	24	7	6
12.	Російська Федерація	11	6	21
13.	Нідерланди	9	18	16
14.	Іспанія	22	14	10
15.	Австрія	16	21	14
16.	Бразилія	23	13	18
17.	Канада	12	16	26
18.	Австралія	21	15	19
19.	Швеція	13	25	20
20.	Польща	25	19	17
21.	Україна	32	26	15

Джерело: World Intellectual Property Indicators 2015 [Електронний ресурс] / WIPO Economics & Statistics Series. – Р. 7. – Доступний з : <http://www.wipo.int/ipstats/en/wipi/>

Такі достатньо високі позиції Україна посіла завдяки активності резидентів і нерезидентів у подачах заявок на корисні моделі (15-те місце). Це підтверджується й дещо вищими позиціями країни (20-те місце) у рейтингових оцінках (табл. 2) щодо активності резидентів у патентуванні винаходів (24-те місце) та корисних моделей (13-те місце).

Таблиця 2

Рейтинги активності резидентів щодо подач заявок на об'єкти промислової власності за країнами походження, 2014 р.

№	Країна походження	Патенти	Торгові марки	Корисні моделі
1.	Китай	1	1	1
2.	Німеччина	5	4	2
3.	США	2	2	9
4.	Японія	3	7	6
5.	Республіка Корея	4	9	3
6.	Франція	6	3	8
7.	Туреччина	15	6	4
8.	Індія	11	5	11
9.	Італія	10	12	5
10.	Іран (Ісламська республіка)	9	..	10
11.	Велика Британія	8	10	12
12.	Російська Федерація	7	8	20
13.	Іспанія	18	13	7
14.	Бразилія	16	11	17
15.	Швейцарія	13	21	14
16.	Польща	17	18	15
17.	Нідерланди	12	17	22
18.	Австралія	25	16	23
19.	Австрія	20	27	18
20.	Україна	24	28	13

Джерело: World Intellectual Property Indicators 2015 [Електронний ресурс] / WIPO Economics & Statistics Series. – Р. 7. – Доступний з : <http://www.wipo.int/ipstats/en/wipi/>

Наведені рейтингові оцінки конкурентних переваг щодо активності резидентів України у подачах заявок щодо отримання охоронних документів за підсумками 2014 р. свідчать про наявний потенціал, незважаючи на оцінки динаміки окремих показників у контексті загальносвітових тенденцій.

Починаючи з 2004 р. число поданих патентних заявок у світі зростало щороку, за винятком 2009 р. (рис. 1).

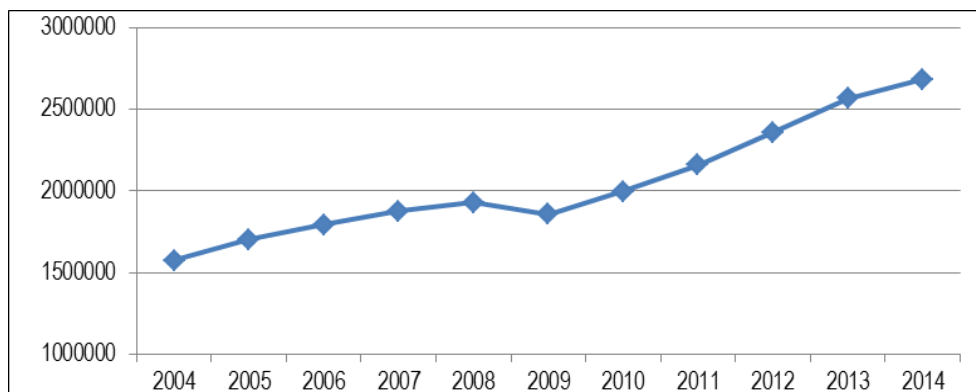

Рис. 1. Динаміка кількості патентних заявок у світі у 2004–2014 рр.

Джерело: побудовано автором за даними BOIB: WIPO Statistics Database, October 2015.

За підсумками 2014 р. винахідники в усьому світі подали приблизно 2,7 млн патентних заявок [6]. Питома вага українських заявників у загальносвітових обсягах подач на патенти і товарні знаки становить лише близько 0,2%, відповідно динаміка подач не відіграє вагомої ролі у загальносвітових процесах.

Як видно з рис. 2, кількість подач заявок резидентами впродовж зазначеного періоду збільшувалася вищими темпами і майже не зазнала спаду у 2009 р. – році гострої фази глобальної фінансово-економічної кризи. Із загального числа заявок – 1,8 млн було подано резидентами країн і 0,9 млн – нерезидентами.

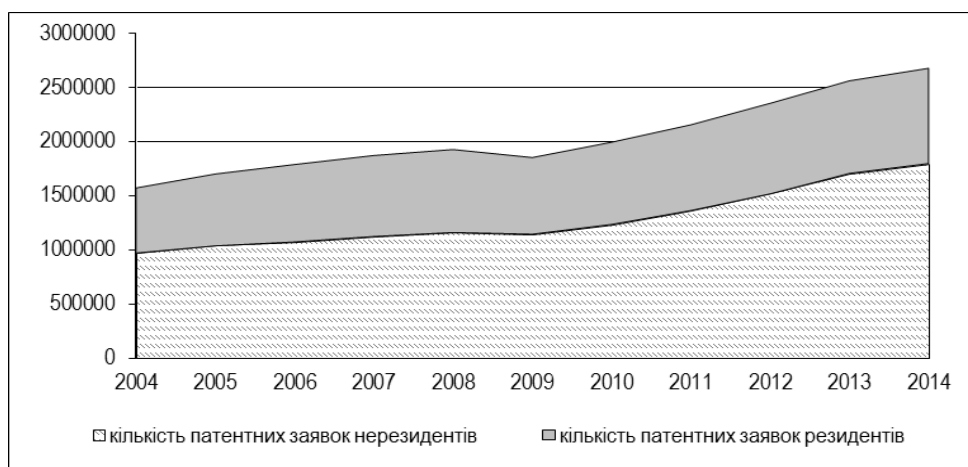

Рис. 2. Динаміка кількості патентних заявок у світі, поданих резидентами і нерезидентами країн у 2004–2014 рр.

Джерело: побудовано автором за даними ВОІВ: WIPO Statistics Database, October 2015.

Надзвичайно висока активність у патентуванні азійських країн, зокрема Китаю та Індії, зумовила значні зміни у географічному розподілі патентних заявок у 2004–2014 рр. Зокрема, зростання питомої ваги країн Азії у подачах патентних заявок з 49,0 до 60,0% відбулося із одночасним зменшенням питомої ваги країн Європи з 20,5 до 12,9%, країн Північної Америки – з 25,1 до 22,9%, країн Латинської Америки – з 2,9 до 2,4%. Крім того, активність азійських країн призвела до того, що лише за 10 років питома вага країн з високими доходами у подачах патентних заявок зменшилася з 84,8 до 58,4%, а питома вага країн з доходами, вищими за середні, збільшилася у понад 3 рази.

Україна входить до групи країн з доходами, нижчими за середні, при цьому питома вага групи за 10 років збільшилася лише на 0,3%.

Як уже зазначалося, основні процеси патентування відбуваються в розвинених країнах з доходами високими та вищими за середні. Проте безумовним лідером серед країн світу є Китай – країна із середніми доходами. За підсумками 2014 р. провідними відомствами за числом прийнятих заявок стали відомства Китаю (928 177 заявок), США (578 802 заявок), Японії (325 989 заявок), Республіки Корея (210 292 заявок), а також Європейське патентне відомство (ЄПВ – 152 662 заявок). При збереженні поточної тенденції Державне відомство інтелектуальної власності Китаю може стати першим відомством, число поданих заявок до якого за один рік досягне одного мільйона. Слід також відзначити, що різниця між 1-м та 2-м місцем у рейтингу становить 1,6 раза, а між 1-м та 10-м місцем (Бразилія, 30 342 заявки) – 30 разів [5]. За наявними оцінками, в 2014 р. у світі налічувалося 10,2 млн діючих патентів, причому найбільша частина з них припадала на частку США (24,7% від загальносвітового обсягу), Японії (18,8%) і Китаю (11,7%) [6].

Порівняно з розвиненими країнами, активність винахідників країн із середніми та нижчими за середні доходами є значно меншою і також характеризується певним розмежуванням: лідером топ-10 офісів є Малайзія з показником 7 620 подач, на 10-му місці – Перу із показником 1 287 подач заявок. При цьому Україна посідає почесне 4-те місце (4 813 подач заявок), тобто має достатньо високі оцінки щодо конкурентних переваг у групі країн з аналогічним рівнем розвитку [5].

Визначаючи конкурентні переваги України у поданні заявок за міжнародною процедурою РСТ, розглянемо такі основні тенденції. У 2014 р. порівняно з 2004 р. кількість поданих заявок за процедурою РСТ збільшилася у 1,7 раза і є співставною зі зростанням загальної кількості подач (рис. 3). Позитивна динаміка порушувалася лише у 2009 р. під час глобальної кризи.

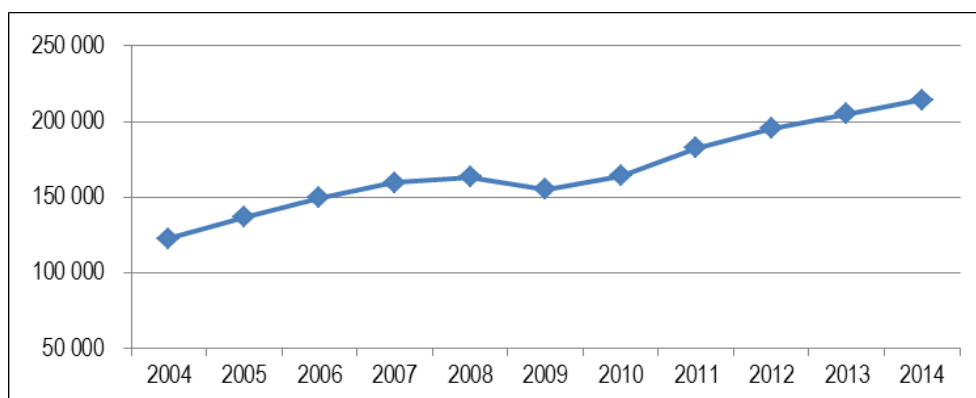

Рис. 3. Динаміка загальносвітових патентних заявок за процедурою РСТ

Джерело: побудовано автором за даними ВОІВ: WIPO Statistics Database, October 2015.

У 2014 р. основною країною походження заявок за процедурою РСТ стали США: кількість заявок становила 61476 і збільшилася на 7,1% порівняно з попереднім роком. На другому місці була Японія з 42380 заявками, що на 3% менше, ніж у 2013 р. Заявники із Китаю подали 25 548 заявок, за рік їх кількість збільшилася на 18,7%. Оцінюючи показники топ-10 країн за кількістю подач заявок на патенти за процедурою РСТ, слід відзначити, що лише для п'яти країн вони визначаються п'ятизначними цифрами, а показник Швеції є меншим, ніж у США, – у 16 разів [6].

Ще більшим є розрив у значеннях цього показника між провідними країнами світу та країнами із середніми доходами, який визначається сотнями разів. Так лідером топ-10 країн із середніми доходами та доходами, нижчими за середні, у 2014 р. є Індія з величиною показника у 765 заявок. Друге місце посіла Бразилія (513 заявок), третє – Туреччина (487). Україна у цьому рейтингу посіла 6-те місце (128 заявок), а Болгарія – 10-те (44 заявки) [5].

Наведені оцінки конкурентних переваг України у процесах патентування щодо активності подач заявок на патенти свідчать про певний потенціал винахідництва, який може бути підсилений за активної підтримки держави та провідних компаній країни шляхом інвестування. Адже, на жаль, Україна не опікується процесами патентування національних компаній, наукових установ та навчальних закладів і опинилася поза увагою експертів ВОІВ при складанні рейтингів провідних заявників у сфері патентної активності (ТНК та університетів).

Конкурентні переваги України у створенні та охороні корисних моделей підтверджуються 4-м місцем у топ-10 країн світу за кількістю подач заявок у 2014 р. (табл. 3). При цьому відзначається значний відрив Китаю навіть від Німеччини, яка посіла 2-ге місце, – майже у 60 разів.

Таблиця 3

Топ-10 офісів окремих країн за кількістю патентних заявок на корисні моделі у 2014 р.

Країна	Резиденти	Нерезиденти	Усього
Китай	861 053	7 458	868 511
Німеччина	10 947	3 794	14 741
Російська Федерація	13 000	952	13 952
Україна	9 244	140	9 384
Республіка Корея	8 754	430	9 184
Японія	5 429	1 666	7 095
Туреччина	3 477	92	3 569
Бразилія	2 638	96	2 734
Іспанія	2 611	101	2 712
Італія	2 348	149	2 497

Джерело: складено автором за даними ВОІВ: WIPO Statistics Database, October 2015.

Стосовно загальносвітових тенденцій подання заявок на реєстрацію товарних знаків слід зазначити таке. Насамперед з 2004 р. кількість поданих заявок на реєстрацію товарних знаків збільшилася у 1,7 раза – до 7,45 млн (рис. 4).

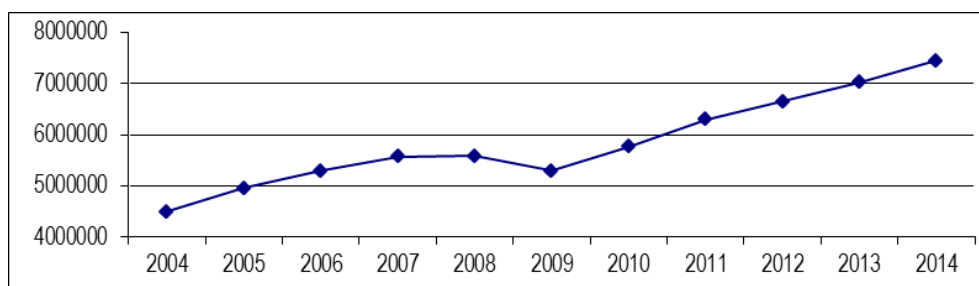

Рис. 4. Динаміка кількості поданих заявок на реєстрацію товарних знаків

Джерело: побудовано автором за даними ВОІВ WIPO: Statistics Database, October 2015.

Три чверті усіх поданих у світі заявок припадає на частку резидентів, що просять охорону на території своєї країни (табл. 4). Безумовним лідером за кількістю поданих заявок – 2,22 млн по сумі класів, – є Китай, за яким ідуть США – 471228, Відомство із гармонізації внутрішнього ринку ЄС (ВГВР) – 333443, Франція – 269837 і Японія – 242073.

Таблиця 4

Топ-10 офісів провідних країн світу за кількістю заявок на торгові марки у 2014 р.

Офіс	Резиденти	Нерезиденти	Усього заявок	Питома вага нерезидентів, %
Китай	2 076 472	146 208	2 222 680	6,6
США	361 370	109 858	471 228	23,3
ВГВР	252 916	80 527	333 443	24,2
Франція	252 212	17 625	269 837	6,5
Японія	192 171	49 902	242 073	20,6
Російська Федерація	177 970	63 572	241 542	26,3
Індія	200 137	33 516	233 653	14,3
Туреччина	198 680	34 376	233 056	14,8
Республіка Корея	164 226	44 695	208 921	21,4
Німеччина	182 742	20 144	202 886	9,9

Джерело: складено автором за даними ВОІВ: WIPO Statistics Database, October 2015.

Україна має конкурентні переваги серед країн з аналогічним рівнем розвитку, оскільки очолює топ-10 офісів країн із середнім та нижчим за середній доходом слідом за В'єтнамом (табл. 5).

Таблиця 5

**Топ-10 офісів країн з середнім та нижчим за середній доходом
за кількістю заявок на торгові марки у 2014 р.**

Офіс	Резиденти	Нерезиденти	Усього заявок	Питома вага нерезидентів, %
В'єтнам	38 854	23 664	62 518	37,9
Україна	25 343	28 411	53 754	52,9
Індонезія	34 521	11 931	46 452	25,7
Філіппіни	19 995	21 234	41 229	51,5
Колумбія	19 948	19 825	39 773	49,8
Південна Африка	20 475	14 943	35 418	42,2
Малайзія	15 400	19 171	34 571	55,5
Перу	18 448	11 979	30 427	39,4
Марокко	14 379	13 491	27 870	48,4
Пакистан	20 576	4 691	25 267	18,6

Джерело: складено автором за даними BOIB: WIPO Statistics Database, October 2015.

Кількість міжнародних заявок на товарні знаки, поданих у рамках Мадридської системи, в 2014 р. виросла до рекордного рівня у 47885 заявок, або збільшилася на 2,3% порівняно з 2013 р. Понад половину цього приросту припало на США, які обігнали Німеччину як найбільший користувач системи. Результати 2014 р. показують, що Мадридська система стає справді глобальною системою. Важливим для оцінки конкурентних переваг є те, що Україна посіла 19-те місце за кількістю поданих заявок за Мадридською системою серед усіх країн світу, що приєдналися до Мадридської угоди (табл. 6). Проблемним питанням у процесах реєстрації торгових марок слід вважати відсутність національних компаній серед провідних заявників світу та відсутність статистичних даних щодо активності національних компаній у реєстрації торгових марок у статистичних звітах Державного агентства інтелектуальної власності України.

Таблиця 6

**Топ-20 офісів країн світу за кількістю заявок на торгові марки,
поданих за Мадридською системою у 2014 р.**

Походження	Заявки за Мадридською системою
1. США	6 595
2. Німеччина	6 506
3. Франція	3 802
4. Швейцарія	3 144
5. Велика Британія	2 946
6. Італія	2 742
7. Китай	2 225
8. Японія	2 081
9. Австралія	1 556
10. Нідерланди	1 402
11. Туреччина	1 294
12. Російська Федерація	1 276
13. Іспанія	1 276
14. Австрія	1 000
15. Бельгія	778
16. Швеція	699
17. Республіка Корея	692
18. Данія	555
19. Україна	432
20. Польща	402

Джерело: складено автором за даними BOIB: WIPO Statistics Database, October 2015.

Стосовно конкурентних позицій України в межах Гаазької системи міжнародної реєстрації промислових зразків слід відзначити таке. Насамперед промисловий дизайн здобуває дедалі важливішого значення для світової економіки, а зареєстровані зразки мають визнання в усьому світі. На початку 2015 р. до Гаазької системи приєдналися Сполучені Штати Америки та Японія, що означає, що дві найбільші економіки світу увійшли до числа користувачів реєстраційної системи ВОІВ. Завдяки приєднанню до Гаазької системи нових країн географічне охоплення охоронного режиму промислових зразків стало помітно ширшим, а кількість учасників досягла 64.

У 2014 р. кількість зразків, зазначених у поданих по всьому світу заявках на реєстрацію промислових зразків, уперше за більш ніж 20 років скоротилася на 8,1%, і становила 1,14 млн (рис. 5). Це зниження головним чином пов'язане з різким зменшенням кількості заявок, поданих резидентами Китаю.

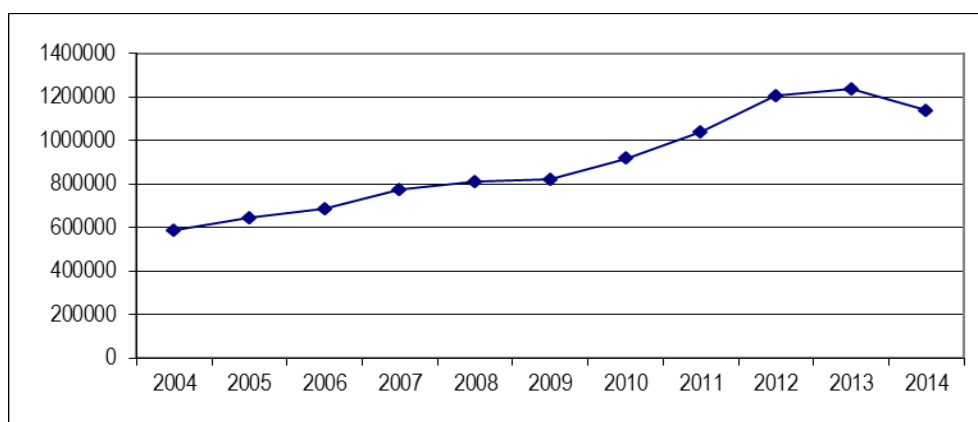

Рис. 5. Динаміка кількості поданих заявок на реєстрацію промислових зразків

Джерело: побудовано автором за даними ВОІВ: WIPO Statistics Database, October 2015.

Позитивним є те, що Україна входить до топ-15 офісів, до яких подано заявки на реєстрацію промислових зразків у 2014 р., і посіла 14-те місце серед усіх країн (табл. 7).

Таблиця 7

Топ-15 офісів країн світу за кількістю заявок на реєстрацію промислових зразків у 2014 р.

Офіс	Резиденти	Нерезиденти	Усього
Китай	548428	16127	564555
ВГВР	69500	28773	98273
Республіка Корея	63082	5359	68441
Німеччина	46747	14307	61054
Туреччина	41242	7557	48799
США	20320	15058	35378
Італія	30394	511	30905
Японія	24868	4870	29738
Іспанія	17833	476	18309
Франція	14303	1214	15517
Швейцарія	4267	8643	12910
Індія	6168	3141	9309
Іран (Ісламська Республіка)	8772	92	8864
Україна	4959	3477	8436
Російська Федерація	3183	4130	7313

Джерело: складено автором за даними ВОІВ: WIPO Statistics Database, October 2015.

У 2014 р. у Китаї були отримані заявки загалом на 564555 зразків, за яким ідуть ВГВР Євросоюзу (98273 зразки), Республіка Корея (68441), Німеччина (61054) і Туреччина (48799 зразків). Порівняно з попереднім роком число заявок на реєстрацію промислових зразків у 2014 р. скоротилося в Китаї (-14,4%), Туреччині (-4,5%) і Республіці Корея (-2,3%), однак збільшилося в Німеччині (+6,6%) і ВГВР (+1,3%).

Кількість зразків, що містяться в міжнародних заявках на промислові зразки, поданих у рамках Гаазької системи, в 2014 р. виросла до 14 441 зразка, тобто на 9,6% порівняно з 2013 р. Найбільшим користувачем Гаазької системи була Німеччина (3868 зразків), за якою ішли Швейцарія (3189) і Франція (1559 зразків).

Останню групу показників у сфері охорони промислової власності, публікацію яких нещодавно запровадили експерти ВОІВ, становлять заявки та реєстрації сортів рослин. У 2014 р. знову було подано рекордну кількість заявок на сорти рослин – приблизно 15600 заявок по всьому світу. Темпи приросту в 2014 р. становили 3,3%, продовживши тенденцію останніх чотирьох років (рис. 6).

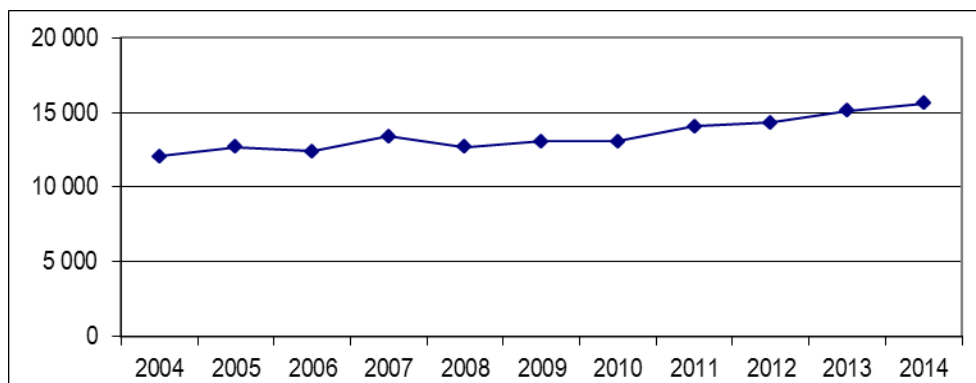

Рис. 6. Динаміка кількості поданих заявок на реєстрацію сортів рослин

Джерело: складено автором за даними ВОІВ: WIPO Statistics Database, October 2015.

Україна має конкурентні переваги у подачі заявок на сорти рослин (табл. 8). Найбільшу кількість заявок – 3625 одиниць було подано у Відомство із сортів рослин ЄС (ВСРС), за яким ідуть відомства Китаю (2026 заявок), США (1567 заявок) та України (1447 заявок). У 2014 р. приріст кількості заявок серед п'яти провідних відомств був зафіксований у Китаї (+34%) і ВСРС (+10%), тоді як у трьох інших відомствах відзначалося зниження кількості заявок, зокрема найбільш різко – у США (-17%).

Таблиця 8

Топ-10 офісів країн світу за кількістю заявок на реєстрацію сортів рослин у 2014 р.

Офіс	Резиденти	Нерезиденти	Усього	Питома вага нерезидентів, %
ВСРС	2 732	893	3 625	24,6
Китай	1 936	90	2 026	4,4
США	747	820	1 567	52,3
Україна	396	1 051	1 447	72,6
Японія	647	371	1 018	36,4
Російська Федерація	537	185	722	25,6
Нідерланди	567	132	699	18,9
Республіка Корея	556	105	661	15,9
Канада	96	249	345	72,2
Бразилія	210	134	344	39,0

Джерело: WIPO Statistics Database, October 2015.

Забезпечення конкурентних переваг щодо створення та охорони об'єктів права промислової власності як основи інноваційних процесів може бути визнане ефективним лише за умов належної підтримки держави щодо інвестування у НДДКР (R&D) і впровадження у виробництво товарів та послуг. Саме тому окремі індикатори сфери промислової власності входять до міжнародно визнаної системи оцінювання глобальної інноваційної діяльності. Результати оцінювання оприлюднюються щорічно у Доповіді "Глобальний інноваційний індекс" яка готується разом з Корнельським університетом і школою бізнесу INSEAD [7]. Матеріали Доповіді допомагають урядам удосконалювати політику у сфері інновацій і стежити за досягнутим прогресом.

Рейтинг Глобального інноваційного індексу (ГІІ) 2015 р. розраховувався як середнє двох субіндексів. Субіндекс інноваційних витрат дозволяє оцінювати інноваційні процеси національної економіки за такими групами: (1) інститути; (2) людський капітал і дослідження; (3) інфраструктура; (4) рівень розвитку ринку та (5) рівень розвитку бізнесу. Субіндекс інноваційних результатів відбиває фактичні результати за двома основними групами: (6) галузі знань і технологій і (7) творчої діяльності. Коефіцієнт ефективності інновацій визначається як співвідношення субіндексу витрат до субіндексу результатів.

Оцінюючи конкурентні переваги України в групі 34 країн із аналогічним рівнем розвитку (табл. 9), слід визнати достатньо високим 4-те місце України у групі за рангом ГІІ (ранг – 64), 3-тє місце за субіндексом результатів (ранг – 47) та 4-те місце за ефективністю (ранг – 15).

Таблиця 9

Топ-10 за показниками ГІІ у групі 34 країн з доходами, нижчими за середні

Місце у групі	ГІІ (ранг)	Субіндекс витрат (ранг)	Субіндекс результатів (ранг)	Ефективність інновацій (ранг)
1	Молдова (44)	Монголія (53)	Молдова (31)	Молдова (5)
2	В'єтнам (52)	Грузія (67)	В'єтнам (39)	В'єтнам (9)
3	Вірменія (61)	Вірменія (69)	Україна (47)	Кот д'Івуар (9)
4	Україна (64)	Молдова (74)	Вірменія (51)	Україна (15)
5	Монголія (66)	Марокко (76)	Індія (69)	Камерун (19)
6	Грузія (73)	В'єтнам (78)	Сенегал (72)	Сенегал (24)
7	Марокко (78)	Бутан (82)	Монголія (73)	Нігерія (28)
8	Індія (81)	Україна (84)	Філіппіни (77)	Індія (31)
9	Філіппіни (83)	Гайяна (90)	Шрі Ланка (79)	Вірменія (34)
10	Сенегал (84)	Кабо Верде (92)	Парагвай (83)	Індонезія (42)

Джерело: Table 4: Ten best-ranked economies by income group (rank). The Global Innovation Index 2015. Effective Innovation Policies for Development [Електронний ресурс] / INSEAD and WIPO 2015. – 453 p. – Доступний з : <http://www.globalinnovationindex.org>.

Дані окремих показників по Україні яскраво свідчать про "успіхи" та "прогалини" розвитку інноваційної сфери України (табл. 10). Позитивним є підвищення місця України за підсумками 2014 до 64-го порівняно з 71-м за підсумками 2012 р. Достатньо високими є позиції України за групами показників "Людський капітал&дослідження" (36-те місце серед 141-ої країни), "Знання та технології, випуск" (34-те місце), які за більшістю складових пов'язані зі сферою інтелектуальної власності. Високі позиції України, пов'язані з подачею заявок і реєстрацій на об'єкти промислової власності, підтверджують активну діяльність винахідників України у цій сфері, оцінені вище за показниками ВОІВ. Зокрема йдеться про "Кількість патентів резидентів / млрд ВВП за ПКС" – 12-те місце, "Кількість патентів резидентів за процедурою РСТ / млрд ВВП за ПКС" – 44-те місце, "Кількість рішень (патентів) на корисні моделі / млрд дол. ВВП за ПКС" – 1-ше місце, "Внутрішні дозволи реєстрації торгової марки / млрд ВВП за ПКС" – 19-те місце та "Реєстрація торгових марок за Мадридською системою / млрд ВВП за ПКС" – 26-те місце.

Таблиця 10

Рейтингові позиції України за окремими показниками ГП за 2012–2014 рр.

Показник	Місце 2012	Місце 2013	Місце 2014
Глобальний інноваційний індекс	71	63	64
2 Людський капітал&дослідження	48	44	36
2.3 Дослідження й розробки	57	46	45
2.3.1 Дослідники, чисельність персоналу	44	42	46
2.3.2 Валові вкладення в R&D, % ВВП	37	37	44
2.3.3 Якість науково-дослідних установ	69	50	46
5.1.3 Вкладення R&D бізнесом, %	27	35	36
5.1.4 Фінансування R&D бізнесом, %	57	58	51
5.2.3 Фінансування R&D за кордоном	12	12	17
5.2.5 Подання патентних заявок, за процедурою РСТ з іноземними інвесторами, %	68	61	88
5.3 Здатність поглинання знань	33	85	88
5.3.1 Збори платежів роялті та ліцензій, % ВВП	13	26	22
5.3.2 Високотехнологічний імпорт мінус реімпорт	н/д	75	74
5.3.3 Імпорт комп'ютерних і комунікаційних послуг, %	83	87	68
6. Знання та технології, випуск	30	45	34
6.1 Створення знань	21	17	14
6.1.1 Кількість патентів резидентів / млрд ВВП за ПКС	25	20	12
6.1.2 Кількість патентів резидентів за процедурою РСТ / млрд ВВП за ПКС	41	49	44
6.1.3 Кількість рішень (патентів) на корисні моделі / млрд дол. ВВП за ПКС	1	1	1
6.3 Поширення знань	55	89	65
6.3.1 Роялті та ліцензійні платежі, надходження, тис. / млрд ВВП	32	51	40
6.3.2 Високотехнологічний експорт за вирахуванням реекспорту	н/д	45	47
6.3.3 Експорт комп'ютерних і комунікаційних послуг, %	81	64	36
7. Креативний випуск	83	81	75
7.1 Креативні нематеріальні активи	100	97	82
7.1.1 Внутрішні дозволи реєстрації торгової марки / млрд ВВП за ПКС	18	20	19
7.1.2 Реєстрація торгових марок за Мадридською системою / млрд ВВП за ПКС	24	29	26

Джерело: складено автором за даними доповідей "The Global Innovation Index": The Global Innovation Index 2015. Effective Innovation Policies for Development / INSEAD and WIPO 2015. – 453 p. – Доступний з : <http://www.globalinnovationindex.org>; The Global Innovation Index 2012 [Електронний ресурс] / INSEAD and WIPO 2012. – 464 p. – Доступний з : <http://www.globalinnovationindex.org>; The Global Innovation Index 2013. Stronger Innovation Linkages for Global Growth [Електронний ресурс] / INSEAD and WIPO 2013. – 417 p. – Доступний з : <http://www.globalinnovationindex.org>

Україна має конкурентні переваги: у сфері інвестування в R&D як державою, так і бізнесом – 17-те, 36-те, 44-те та 51-ше місця, у сфері якості науково-дослідного персоналу та установ (44-те та 46-те місця); сфері експорту високотехнологічної продукції, комп'ютерних та комунікаційних послуг (47-ме, 36-те місце); отримання роялті і ліцензійних платежів у відношенні до ВВП (40-ве місце). Проте значно нижчими, ніж ГП-15, є позиції України за показниками: "Подання патентних заявок за процедурою РСТ з іноземними інвесторами, %" (88-ме місце); "Поширення знань" (65-те місце); "Креативний випуск" (75-те місце) та "Креативні нематеріальні активи" (82-те місце).

Висновки

Наведені оцінки конкурентних переваг свідчать про високий потенціал України у сфері охорони промислової власності як порівняно з країнами аналогічного рівня розвитку, так і порівняно з понад 140 країнами світу.

Попри це сфера охорони промислової власності потребує підтримки у процесах розроблення напрямів та інструментів реалізації політики структурних перетворень і підвищення глобальної конкурентоспроможності економіки України. Важливо відзначити, що нарощування потенціалу подач заявок на патенти та реєстрацію торгових марок має відбуватися із щорічними темпами на рівні 15–20%, наслідуючи приклад і досвід Китаю.

Серед проблемних питань слід відзначити низьку активність національних компаній, науково-дослідних установ та університетів у поданні заявок та отриманні охоронних документів на об'єкти права промислової власності за міжнародно визнаними процедурами. Державна служба інтелектуальної власності навіть не публікує відповідних статистичних даних.

Ще однією загальнонаціональною проблемою є кількаразова девальвація національної валюти протягом 2014–2015 рр., що у майбутньому може стати причиною того, що Україну включать до групи країн з низькими доходами у всіх міжнародних доповідях з оцінками активності у сфері промислової власності та інноваційної діяльності.

Наведені оцінки позицій України за показниками Глобального інноваційного індексу в динаміці дозволяють визначити позитивні й негативні результати національної політики у сфері інновацій та охорони інтелектуальної власності, мають стати інформаційною основою удосконалення політики і сприяти прогресивним досягненням у сфері інновацій.

Список використаних джерел

1. Будянский В. Инновационная деятельность и проблемы совершенствования ее регулирования / В.Будянский // Интеллектуальная собственность. – 1999. – № 10. – С. 22–23.
2. Доклад о положении в области интеллектуальной собственности в мире 2011. Меняющийся облик инноваций [Електронний ресурс] / Всемирная организация интеллектуальной собственности. Серия ВОИС "Экономика и статистика". – 186 с. – Доступный з : http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/ru/wipo_pub_944_2011.pdf
3. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року [Електронний ресурс]. – Доступний з : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123
4. Gross national income per capita 2014, Atlas method and PPP [Електронний ресурс] / World Development Indicators database, World Bank. – 18 September 2015. – Доступний з : <http://databank.worldbank.org/data/download/GNIPC.pdf>
5. World Intellectual Property Indicators 2015 / WIPO Economics & Statistics Series. – Доступний з : <http://www.wipo.int/ipstats/en/wipi/>
6. Рост числа патентных заявок в мире в 2014 г. продолжился пятый год подряд. Китай лидирует по числу поданных заявок [Електронний ресурс]. – Женева, 14-12-2015, PR/2015/786. – Доступний з : <http://www.wipo.int/pressroom>
7. The Global Innovation Index 2015. Effective Innovation Policies for Development [Електронний ресурс] / INSEAD and WIPO 2015. – 453 p. – Доступний з : <http://www.globalinnovationindex.org>

Надійшла до редакції 12.01.2016 р.

*Хаустов В.К., канд. техн. наук,
ученый секретарь Института экономики и прогнозирования НАН Украины*

КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА УКРАИНЫ В СФЕРЕ ОХРАНЫ ПРОМЫШЛЕННОЙ СОБСТВЕННОСТИ – ОСНОВА АКТИВИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Представлены аналитические обобщения современного состояния и тенденций развития глобальной сферы интеллектуальной собственности. Осуществлен международный сравнительный анализ конкурентных преимуществ Украины в сфере подачи заявок на патенты и регистрацию объектов промышленной собственности по основным индикаторам интеллектуальной собственности и показателям Глобального инновационного индекса. Обоснова-

на необходимость совершенствования инновационной политики Украины путем более эффективного использования потенциала интеллектуальной собственности в ее широком понимании.

Ключевые слова: промышленная собственность, интеллектуальная собственность, патенты, торговые марки, промышленные образцы, полезные модели, инновационная деятельность, конкурентные преимущества.

*Volodymyr Khaustov, PhD in Engineering, Scientific Secretary,
Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine*

COMPETITIVE ADVANTAGES OF UKRAINE IN THE FIELD OF THE PROTECTION OF INDUSTRIAL PROPERTY AS A BASIS FOR THE REVIVAL OF INNOVATIVE PROCESSES

The article's aim is a comprehensive evaluation of the competitive advantages of Ukraine in the field of the protection of industrial property at global level as a basis for developing appropriate measures to ensure innovation-based economic growth and raising this country's position in the international rating comparisons.

There is an enormous asymmetry in the allocation of objects of industrial property among groups of countries, depending on the level of development and location in certain geographical regions. Ukraine is identified as a country with a lower than average level of gross national income per capita. However, according to the report on “World Intellectual Property Indicators 2015” Ukraine was found in the group of leaders (21st place) among over 140 countries by the generalized indicator of activity in submitting applications for industrial property by country of origin in 2014.

Evaluating Ukraine's competitive advantages by the sub-indexes of the Global Index of Innovation, the author points out the improvement of Ukraine's place in 2014 to 64th place as compared to 71st in 2012. It should be recognized that Ukraine's position in the group of 34 countries with the same level of development is high enough, such as: 4th place by the ranking of the Global Innovation Index, and 3rd place by the resulting subindex (rank 47) and 4th place by efficiency (rank 15). Much worse is this country's position by the subindex of costs: 8th place in the group and the 84th place in the overall ranking.

The evaluations of Ukraine's competitive advantages in the processes of acquiring rights to objects of industrial property as to the intensity of submitting corresponding applications (which are presented in the article) indicate a certain potential that can be enhanced with an active support on the part of the government and leading companies by investing in R&D.

Keywords: industrial property, intellectual property, patents, trademarks, industrial designs, utility models, innovative activities, competitive advantage.

References

1. Budjanskij, V. (1999) Innovation and problems of improving its regulation. *Intellectual Property*, 10, 22–23 [in Russian].
2. World Intellectual Property Report 2011. The Changing Face of Innovation. World Intellectual Property Organization. WIPO Economics & Statistics Series. Retrieved from http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_944_2011.pdf [in Russian].
3. The Paris Convention for the Protection of Industrial Property on 20 March 1883. Retrieved from: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123 [in Ukrainian].
4. Gross national income per capita 2014, Atlas method and PPP. World Development Indicators database, World Bank, 18 September 2015. Retrieved from: <http://databank.worldbank.org/data/download/GNIPC.pdf> [in English].
5. World Intellectual Property Indicators 2015. WIPO Economics & Statistics Series. Retrieved from: <http://www.wipo.int/ipstats/en/wipi/> [in English].
6. Global Patent Filings Rise in 2014 for Fifth Straight Year; China Driving Growth. Geneva, December 14, 2015. PR.2015.786. Retrieved from: <http://www.wipo.int/pressroom> [in English].
7. The Global Innovation Index 2015. Effective Innovation Policies for Development. INSEAD and WIPO 2015. Retrieved from: <http://www.globalinnovationindex.org> [in English].